

Отже, можна дійти висновку, що згідно із законодавством України обмеження прав людини допускається лише на визначений строк і виключно в таких межах, які не порушують їх сутнісного змісту. Водночас у кожному конкретному випадку запровадження воєнного стану органи публічної влади мають чітко окреслити перелік прав, що підлягатимуть обмеженню за відповідних обставин.

Таким чином, права людини виступають орієнтиром і водночас межею діяльності державних органів під час запровадження воєнного стану та застосування відповідних заходів. При цьому існує коло прав, які не підлягають обмеженню взагалі, а обмеження інших не повинні призводити до втрати їхньої сутності. Крім того, конституційно-правові норми не лише визначають перелік невідчужуваних прав, а й встановлюють специфіку реалізації окремих прав в умовах воєнного стану.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 07.05.2026).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.05.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-14>

ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ОКРЕМИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Курінний Євген Володимирович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри конституційного та адміністративного права

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

За більш ніж 4-х річну дію в нашій державі режиму воєнного стану, накопичена доволі змістовна практика як позитивного так негативного характеру. Результати вивчення її змісту складатимуть достатньо цінний і повчальний досвід, врахування якого має стати однією з головних завдань поствоєнного владування в Україні.

Розпочинати цю роботу, слід з передвоєнного періоду, який передував повномасштабному вторгненню РФ 24 лютого 2022 р. Саме у цей восьмирічний термін було зроблено достатньо помилок, які негативно

позначились на організації та здійсненні оборони країни не тільки у перші місяці великої війни, а продовжують критично впливати на ситуацію в нашій державі й через чотири роки від її початку.

Навіть після завершення на території України дії правового режиму воєнного стану, не слід сподіватися на «миттєве» повернення до звичайного людського існування. У цьому випадку також буде потрібен достатньо тривалий за часом перехідний період повоєнної адаптації українських громадян, суспільства і держави до мирного життя.

Відміна (припинення дії) правового режиму воєнного стану, у теперішній ситуації у якій опинилася Україна означитиме про: досягнення домовленості про тривале перемир'я між країною-жертвою та країною-агресором або укладання між ними мирної угоди гарантими дотримання котрої як й у першому випадку мають виступати держави, що спроможні політичними, економічними, військовими засобами забезпечити не поновлення війни.

Також підставами для припинення дії режиму воєнного стану в нашій країні є – повна поразка рф на українському фронті, яка може настати внаслідок розгрому її військ або неспроможності нею продовжувати загарбницьку війну (насамперед з економічних і політичних причин) з наступним виходом її військ та інших державно-владних інституцій з усіх окупованих територій України.

Нажаль, перші два варіанти (перемир'я або договір), у сучасних реаліях виглядають більш вірогідніше і гірше для нас, враховуючи позиції як попередньої так особливо теперішньої адміністрації США та її очільника, а також лідерів країн окремих Західної Європи, які починаючи ще з 2014 року, всупереч усім нормам міжнародного права, етики і моралі намагаються уникнути «ескалації» і угодити керманичу рф та «зберегти його обличчя» за підсумками цієї ганебної війни, підштовхуючи Україну до так званих «вимушених компромісів».

За перших двох, або більш сприятливих варіантах припинення чи завершення агресії рф, не можливо сподіватися на моментальний перехід від війни до миру в Україні, бо усім відомо як у стані крайнього виснаження організму людині може нашкодити навіть склянка води. Тому вихід зі стану війни в Україні має відбуватися поступово (поетапно), щоб не заподіяти лиха а ні громадянам, а ні державі.

Насамперед, необхідно визначити розміри збитків заподіяних Україні за результатами збройної агресії рф. Так, 23 лютого 2026 р. у Києві відбулася офіційна презентація П'ятої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб України (Rapid Damage and Needs Assessment – RDNA5), яка охоплює період з 24 лютого 2022 р. по 31 грудня 2025 р.

Документ підготовлено спільно Світовим банком, Урядом України, Європейською Комісією та Організацією Об'єднаних Націй у коорди-

нації з міжнародними партнерами, науковими установами, громадянським суспільством і приватним сектором.

Згідно до його положень, станом на кінець 2025 року потреби у відновленні та реконструкції на найближчі десять років оцінюються у 588 млрд доларів США, що майже утричі перевищує прогнозний ВВП України у 2025 р. [1].

Також, під час відродження поствоєнної української держави слід керуватися заходами Плану Відновлення України, який базується на п'яти основних принципах: негайний початок і поступовий розвиток; нарощування справедливого добробуту; інтеграція в ЄС; відбудова кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах; стимулювання приватних інвестицій.

Зазначеним планом передбачено з 2023 по 2032 роки: втілити у життя 850 соціально-економічних проєктів; досягти 7% щорічний приріст реального ВВП; залучити відповідне фінансування більше ніж на 750 млрд. доларів; за індексами економічної складності та людського капіталу Україні попасти у ТОП – 25 країн [2].

Виходячи з теперішніх та майбутніх реалій також, слід зазначити, що зруйновані об'єкти промисловості, комунікацій, охорони здоров'я та освіти, адміністративні будівлі, житловий фонд – це лише частина повного списку того, що підлягатиме відновленню. Демобілізація сотень тисяч військовослужбовців – учасників бойових дій, за статистикою мінімум у 30% з яких будуть проявлятися симптоми ПТСР (посттравматичного стресового розладу), також потребуватиме відповідної уваги з боку держави – насамперед забезпечення лікування, створення сприятливих соціальних умов для адаптації до мирного життя.

Не кращий стан очікується із подібними розладами здоров'я серед цивільного населення України, враховуючи те, що під час війни переважна більшість громадян набула купу психологічних проблем – тривожність, апатію, роздратування, погіршення сну та ін. Депресія, стрес, той же ПТСР – тривалі роки супроводжуватимуть життя значної частини українців навіть після завершення війни.

Теж не слід забувати про потребу посилення органів правопорядку та їх готовності до ефективної протидії суттєвому збільшенню усіх видів тяжких злочинів від розбоїв до бандитизму (особливо у перші повоєнні роки).

Окрім того, необхідно враховувати, що демографічна криза, викликана загибеллю десятків тисяч військових і цивільних осіб, а також фактичним виїздом на постійне місце мешкання за кордон 5–6 мільйонів громадян України, буде критично впливати на не тільки

економічний, а й на соціально-моральний клімат та подальший цивілізаційний розвиток нашої Вітчизни.

Буквальне та певним чином не обмежене об'єктивною реальністю дотримання усіх демократичних засад, стосовно політичної системи, виборів, окремих свобод людини-громадянина (насамперед свобода слова, свобода пересування тощо) в умовах повернення до мирного життя та збереження реальної загрози поновлення широкомасштабної агресії рф, робитиме українську державу дуже вразливою перед черговою спробою російських загарбників знищити Україну.

Необхідно чітко усвідомити, що на другий день після «мирної угоди» або «довготривалого перемир'я» – ворог ще з більшою інтенсивністю перейде у гібридний формат війни, шляхом політичної дестабілізації, інформаційного тиску (дезінформації, психологічного впливу), кібератак, диверсій, саботажу намагатиметься збільшувати вразливість українського суспільства і держави.

Для результативного протистояти цим намірам, нашій державі необхідно вдаватися до ефективних контрзаходів з широким застосуванням обмежень у вигляді державного (адміністративного) примусу (насамперед, в політичній та інформаційних сферах). Щоб зберегти українських громадян від впливу окремих недобросовісних суб'єктів, які під час війни займаються небезпечним популізмом – виступають проти здійснення мобілізації, розповсюджують псевдомиротворчі наративи, цькують у соцмережах правоохоронців і військових ТЦК та СП, а після війни, будуть прагнути займатись політичною діяльністю у межах політичних структур типу партії «ухилиянтів». Тому державно-владні інституції мають бути готові до подібних перспектив, і за допомогою використання різноманітних заходів правового реагування суттєво звужувати антисуспільні спроможності згаданих осіб.

Безперечно, що вказані обмеження мають ґрунтуватися на фактах порушення законодавства (передусім скоєння відповідних адміністративних або кримінальних деліктів). Наприклад, законодавством має бути закріплена заборона приймати участь у післявоєнних загальнодержавних і місцевих виборах особам чоловічої статі, стосовно яких існують доведені факти їх незаконного перетинання Державного кордону України під час війни.

Також, необхідно зауважити, що для застосування подібних заходів примусу потрібно втілити у життя поетапне скасування дії правового режиму воєнного стану, що має здійснюватися у межах відповідного перехідного періоду. Це передбачитиме зміни до відповідного законодавства у якому дані етапи (стадії) за ступенем застосування державного примусу і характером загроз державі, слід поділити на два різновиди – загрози високого рівня і загрози підвищеного рівня.

Загрози високого рівня – перший етап післявоєнного періоду, який характеризує початок виходу зі згаданого режиму. Загрози підвищеного рівня – завершальна стадія повоєнного періоду, після якого здійснюється повний вихід з режиму воєнного стану.

Строки вказаного перехідного періоду та його складових етапів можуть коливатися у достатньо різних часових межах, насамперед вони залежатимуть від повноти виконання завдань, що мають вирішуватися під час їх дії.

Наведені причини обмеження окремих прав і свобод громадян України у післявоєнний період не є вичерпаними, під час подальшого вивчення порушеного питання їх перелік може розширюватися, так само як можуть бути розширені та деталізовані аргументація і зміст відповідних примусово-правових заходів протидії цим негативним чинникам.

Література:

1. Оцінка збитків RDNA5: на 2026 рік Україна потребує \$15,25 млрд на відновлення, із яких 34% вже забезпечено держбюджетом та партнерами. Урядовий портал. 23 лютого 2026. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/otsinka-zbytkiv-rdna5-na-2026-rik-ukraina-potrebuie-141-mlrd-na-vidnovlennia-iz-iakykh-34-vzhe-zabezpecheno-derzhbiudzhetoм-ta-partneramy> (дата звернення: 03 травня 2026 року).

2. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 03 травня 2026 року).